

УДК 141.78

Самчук Роман**ПЛЮРАЛІЗАЦІЯ ЧИ АНІГІЛЯЦІЯ ІДЕНТИЧНОСТІ
В НЕВИЗНАЧЕНИХ КООРДИНАТАХ СУЧАСНОСТІ**

Тези присвячено дослідженню сучасної проблеми ідентичності. Головний акцент зроблено на з'ясуванні причини кризи ідентичності. Зроблено спробу проаналізувати специфіку світогляду постмодерної людини та віднайти специфічні для культури постмодерну особливості стратегії ідентичності.

Ключові слова: *постмодернізм, глобалізація, парадигма, особистість, криза ідентичності.*

Samchuk R. Pluralization or identity annihilation in the dubious modern reality

In this paper the modern problem of identity is discussed. Its main purpose is to reveal the reasons of the identity crisis. An attempt is made to analyze the specific outlook of a postmodern man and find specific cultural features of postmodern identity strategy.

Key words: *postmodernism, globalization processes, paradigm, person, crisis of identity.*

Самчук Р. Плюрализация или аннигиляция идентичности в неопределенных координатах современности

Тезисы посвящены исследованию современной проблемы идентичности. Главный акцент сделан на выяснении причины кризиса идентичности. Сделана попытка проанализировать специфику мировоззрения постмодерного человека и найти специфические для культуры постмодерна особенности стратегии идентичности.

Ключевые слова: *постмодернизм, глобализация, парадигма, личность, кризис идентичности.*

Насамперед потрібно зауважити, що проблема ідентичності є однією з першочергових проблем, які стоять перед сучасним науковим співтовариством. Адже ця проблема в наш час набуває свого граничного загострення та є одним із аспектів подальшого

розвитку та виживання людства. Головним чином вона пов'язана з тим, що сучасна людина відчуває себе «закинутою» у надзвичайно динамічний та мінливий світ, світ, у якому втрачають своє підґрунтя звичні ідентичності, а нові не встигають сформуватися, капітулюючи під шквалом інновацій та прискоренням ритму життя. Актуальність цієї проблеми посилюється тим, що сучасна реальність змушує індивіда щодня пристосовуватися до неї та не прощає відриву від мейнстріму.

Варто зазначити, що до осмислення проблеми ідентичності зверталася низка як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Насамперед, варто зауважити, що будь-яка ідентичність вибудовується на приналежності до чогось: нації, народності, певної культурної традиції, системи цінностей, певної точки відліку, відповідно до якої відбувається процес ідентифікації. Сучасна проблема ідентичності ускладнюється тим, що попередні культурні патерни: релігійні, національні, етнічні, соціальні, мистецькі та ін., які були основою для ідентичності, втратили свою роль, а нові наразі не створено. Тобто йдеться про те, що про ідентичність у «класичному варіанті» потрібно забути, натомість варто звернути увагу на пошук нової адекватної сучасності моделі ідентичності. А це справа нелегка, оскільки склалася ситуація, за якою старий уклад зруйновано, а нову дієву модель поки не знайдено, хоча у цьому напрямі ведеться напружена робота низкою науковців соціогуманітарного напрямку.

Долю сучасної ідентичності визначають дві культурні мегапарадигми, які часто є прямо протилежними, хоча й реалізуються паралельно: йдеться про глобалізацію та постмодерн. Глобалізація намагається створити унітарну культурну модель, а постмодерн, навпаки, пропагує плюральність та мозаїчність. Така різновекторність породжує певну розгубленість та дезорієнтацію сучасної людини, яка подекуди загрожує розколом особистості. В цьому випадку влучним є термін литовського філософа Л. Донскіса – «збентежена ідентичність». Спробуємо розібратися у цій заплутаній, майже детективній ситуації.

Коротко окреслимо суть цієї проблеми. Річ у тім, що нині зникають орієнтири, які довгий час слугували підґрунтям для ідентичності, через ототожнення з якими виникало відчуття причетності до чогось. Натомість склалася ситуація, коли сучасність, руйнуючи усталені ідентичності, пропонує синтетичні або квазі-

ідентичності, засновані на сучасних міфах та симулякрах, «культурних» та «рекламних брендах». Варто також звернути увагу на те, що нині дуже популярним став термін «криза ідентичності», що знаменує те, що цей процес охопив усі рівні як суспільного, так і особистісного буття. З цього приводу І. Гассан зазначає: «Ми маємо не тільки постмодерністську архітектуру, мистецтво, літературу, кіно, музику, танці й театр; ми також маємо постмодерністську політику, телебачення, технології, моду, спосіб життя, подорожі, інтер'єр та кухню» [1, с. 23].

Осмилюючи сучасну ситуацію, Е. Гіденс зазначав, що в наш час змінюється уявлення про самоідентичність як про щось стале і непорушне, як про раз і назавжди сформовану даність. Нині вона постає в динамічній іпостасі – як незавершений проект, що постійно розвивається. Адже, як справедливо зазначає М. Чутора, в сучасних умовах блискавичних трансформацій культури та соціуму людина просто не може не самооновлюватися, і це не катастрофа, а закономірний соціальний процес, якому відповідає нова філософія часу і самого життя [2, с. 402].

Щобільше, постмодерній особистості притаманне поверхневе, дещо легковірне усвідомлення буття. Адже вона азартний гравець, який проживає сотні життів-ролей, тому й не дивно, що така особистість далека від усталеної, досягнутої ідентичності. Вона, за свідченням Т. Титаренко, «...готова включатися в нові й нові пригоди, де, можливо, знайде або втратить якусь частку себе» [3, с. 8]. Адже все навколо і всередині постмодерної людини є плинним, змінюваним, нестатичним.

Схожу думку знаходимо й у З. Баумана, який вважає, що нестійкість і пластичність ідентичності є закономірним наслідком перебування в умовах суспільства, яке швидко змінюється. Відтак характерною рисою сучасної свідомості є заміна «довгострокової» ментальності на «короткострокову» [2, с. 401]. Такий тип буття Ж. Дельоз назвав номадичним. Мається на увазі те, що сучасний індивід переважно не занурюється в глибини буття, не вкорінюється в попередні культурні шари, – він просто дрейфує (кочує) на хвилях життєвого мейнстріму, які стрімко його несуть у невідомому напрямі.

З цього можна дійти висновку, що в добу постмодерну робиться акцент на формуванні нової ідентичності, яка ґрунтується на абсолютизації суб'єктивізму фрагментарності та мозаїчності

життя. Така постановка питання, на думку, М. Чутори, сприяє тому, що «...постмодерна ідентичність набуває вигляду процедури перманентної демаркації значно розмитих і суб'єктивних кордонів між об'єктами та суб'єктами ідентифікації», що, своєю чергою, зумовлює те, «...що в період постмодерну змішуються ідентичності різних епох і створюють у результаті єдину глобальну ідентичність» [2, с. 403]. Цю проблему можна окреслити як зміну парадигми ідентичності.

Вищезазначене дає підстави стверджувати, що така постановка питання є серйозним викликом для «класичної» онтології людини, поняття «особистості» та її ідентичності. Однак не потрібно все надто драматизувати, варто усвідомити, що нині формується новий культурний ландшафт, який чекає від людини відповіді на виклики часу, закликає її не просто адаптуватися до нової реальності, а сформувати нову онтологію людини.

Однією з таких новітніх стратегій ідентичності, які пропонує постмодернізм, можна назвати наративну ідентичність. Отож, розглянемо більш детально цю форму ідентичності. Українська дослідниця наративної ідентичності О. Даниленко стверджує, що наративна ідентичність є сучасним способом самоконструювання особистості, новітньою стратегією ідентичності. На її переконання, наратив є специфічною формою дискурсу та засобу конструювання реальності, завдяки якій здійснюється самоідентичність та самовираження, стає можливим конструктивне розв'язання суперечностей реальності, їх трансформація. Своє переконання вона підкріплює думкою Й. Брокмейсера та Р. Харре, які наголошують на тому, що наратив як особлива оповідна реальність виявляється, з одного боку, моделлю світу, з іншого – моделлю особистого «Я», самості. Непересічне значення наративу для формування нової стратегії ідентичності, адекватної ситуації постмодерну, полягає у тому, що він характеризується «чутливістю до мінливої та рухомої природи людської реальності», оскільки сам є частиною цієї реальності [4, с. 171].

Звернемо увагу на ще один промовистий факт: розвиток сучасних інформаційних технологій дозволив створити віртуальну реальність, яка дуже схожа на реальність, описану в постмодерні. А це засвідчує те, що невдовзі доведеться шукати відповідь на запитання, що таке віртуальна або мереживна ідентичність. Завершуючи розгляд цього питання, наголосимо на тому, що в

лабіринтах сучасності індивіду потрібна нитка Аріадни – нитка ідентичності, яка є орієнтиром для повернення до власного сутнісного ядра, яке допомагає не «загубитися» у шлейфі ролей та низці масок.

Резюмуючи ідеї, подані в цих тезах, зазначимо, що є всі підстави стверджувати, що однозначної відповіді для вирішення проблеми ідентичності на цей момент не існує, однак ведеться активний пошук нових шляхів її розв'язання. Щобільше, виникає думка: а чи можливе остаточне її вирішення взагалі? Адже людство постійно змінюється, розвивається. Відтак, закономірно, змінюються і його пріоритети: світоглядні, духовні, ціннісні, а отже, разом із людиною постійно еволюціонує й уявлення про ідентичність.

Література:

1. Гассан І. Чим є постмодернізм і чим він стане? Літературний і культурний аспекти // Американська література після середини ХХ століття: Матеріали міжн. конф., Київ, 25–27 трав. 1999 р. – К.: Довіра, 2000. – С. 19–28.
2. Чутора М. Особливості формування ідентичності в Постмодерні // Публічне управління: теорія та практика – № 3–4. – 2010. – С. 400–404.
3. Титаренко Т. М. Постмодерна особистість у динаміці самоконструювання // Актуальні проблеми психології. – Т. 2: Психологічна герменевтика. – Вип. 6. – К.: Інформаційно-аналітична агенція, 2010. – С. 5–14.
4. Даниленко О. Концепція наративної ідентичності у філософії П. Рікера // Матеріали науково-теоретичної конференції «Проблеми сутності свободи: методологічні та соціальні виміри» 26 жовтня 2007 р. – К., 2008. – С. 171–174.